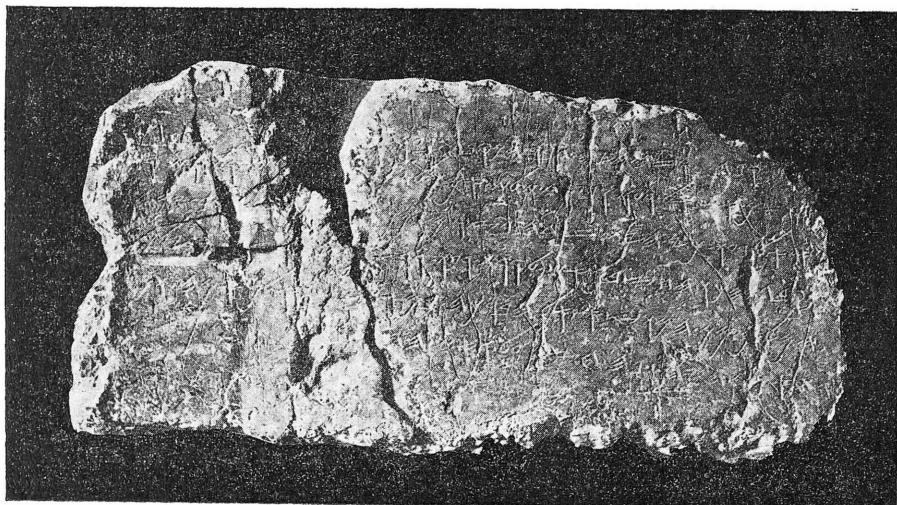

כתובת השלוחה, לוח גור וחרס העופל

מאט נ. ה. טורטשינר

I

כתובת השלוחה, אע"פ שהיא ידועה למדע זה ככתובים שנה ותובי החוקרים טיפטו בה, לא הובירה עדין כל צורכה, וכנראה לא הובנה כראוי בנסיבותיו שונות. אמנם צדקו לפה דעתך אלה המשלימים בשורה הראשונה בהתחלה הכתובת "תפתת הנקבה", ולא הקוראים "זאת הנקבה". פירוש המלה "הנקבה" הוא בעצם "הנקיבה", אלא שהמשמעות "פעילה" איננו רגיל בזמן המקרא כהווראה משקל זה במשנה, ועל כן צריך לכתא אולי: "הנקקה". כך נקראת הפעולה ותוצאתה. והנה בודאי אין צורך להודיע: "זאת הנקבה". שזו היא הנקבה, ראו הבאים שמה ממי לא, ורק את השמחה על גמר המפעל היה צריך לחשוג ולקבוע לדורות עלי ידי הכתובת. על כל פנים אין "הנקבה" ה-tunnel בלבד, אלא כל המפעל, ה-tunnel עם הברכה, שהיא תכליית העבודה, והשאר עלה המשמש אותה. אמנם, אשר לצורה "תפתת" אין קבועה אותה סופית על יסוד הדוגמה "היתה" בשורה 3. הלא "היתה" בא במקום "היתה" בלשון המקרא, שומרה

ציור א'. כתובת השלוחה.

בצורה זו על ה"ת", אבל בפועל השלים כתבו אולי גם בתקופה זו ביהדות "תמה".
בתעדות לכיש אין דוגמה לכךת הנקבה.

ואולם מיד בהמשך השורה טעו בהשלה: "בעוד [...] מנפם. החצבם. את]
הגרון. אש. אל רעו. ובוועד. שלש. אמרת. להנק[ב]. נשמע[ע]. ק[ל]."
למשפט זה: המלה "עוד" המקראית, הרגילה, פירושה בעיקר הפעלה
-عاد- = שוב בערבית, רק: שוב, עוד פעם, נסף. וכן משמשת המלה "בעוד",
בכתב מליא זה, באותה ההוראה בכמה מקומות: בעוד שלושת ימים, כלו' בתוך
עוד 3 ימים, בזמן של עוד 3 ימים; וכן "בעוד שנה, בעוד שנים, בעוד שנים
וחמש שנים, בעוד שנותים" וגם "בעוד כברת ארץ לְבוֹא אָפָרָתָה", כלו' כשהיא
צריך להוסיפה עוד כברת ארץ כדי לְבוֹא אָפָרָתָה. וההוראה זו של "בעוד"
היא הנמצאת בפירוש בכתבota השלווה, בשורה 2: "ובعود שלש אמרת להנק[ב]."
אבל על יד מליה "עוד" זו, הכתובת מליא כמעט תמיד, נמצאת מליה "עד"
אחרת, נדירה מן הראשונה, הכתובת גם בלי "ו", שאיננה אלא צורה אחרת
של "עד", ועל כן היא מתחלפת בה). פירוש המלה הזאת הוא בדרך כלל:
עדין, עאן, עד הנה; וכן מתחלפת מליה זו, שאיננה "עוד" הראשון משורש
"עוד", למשל בסיפור על איוב: פעם כתוב "עד זה מדובר זהה בא" (א', י"ח),
ופעים כתוב "עוד זה מדובר", לא בהוראות: שוב, נסף, יותר, אלא בהוראות
עדין. ובניגוד לציירוף "בעוד" הראשון (בעוד יום = ביום נסף) נוצר גם ציירוף
"בעוד, بعد", הכתוב גם בלי "ו", והוראות: כשעדין. למשל: "בעוד יומם",
כשעדין יום; "בעוד רשות לנגדך" (תהלים ל"ט, ב'), כשעדין הרשות לנגדך. אלה
הן שתי מליט נפרדות, גם כתיבן היה שונה בזמן הקודם.

והנה "בעוד" בשורה 2 של הכתובת הוא "בעוד" אמיתי מן הסוג הראשון:
"בעוד שלש אמרת" = בהיות עוד שלוש אמות נוספות; ובכלל אי-אפשר להניח:
שהמלה "בעוד" הראשונה, שהיא מקבילה לכך (בעוד... ובעוד), תהיה ממין אחר:
בעוד מניפים, כלו' כ שעדיין מניפים. וגם מצד הכתוב אין להניח שכתובת
השלווה, הנוהגת כתיב חסר במילים אש, צר, ק[ל] ועוד, כתוב את המלה "עד",
הבא גם במקרא כמה פעמים בלי "ו", דוקא בכתיב מליא.

אין ספק שגם כאן צריך להשלים ברוח של "בעוד" השני. למשל: בעוד
[...] אמרת לנגע גרון אש אל רעו ובعود שלש אמרת להנק[ב...]. גם ה"ה" של
ה"גנון" בתחילת שורה 2 אינה נראית בכתבota. שתי המידות השונות מצינינות
אולי את מידת הרוחב ואת מידת העובי: בשטח של 3 אמות היה צורך
לנקוב עוד עמוק חצי אמרת. למשל.

(1) על הבדל זה בדעתו היחיד את הדיבור במקומות אחרים.

שאלת המורה עוד יותר יש לשאול לגבי המשך שקוראים אותו: "כִּי הִתְהַנֵּן זֶה בָּצָר מִימָן וּמִשְׁמָאֵל וּבָיִם הַנְּקַבָּה הַכּוֹן הַחֲצַבָּם אֲשֶׁר רָעָוָה..." רגילים לחרף יחד את המלים "כִּי הִתְהַנֵּן זֶה בָּצָר מִימָן וּמִשְׁמָאֵל". אם על פי הפירוש הנוגג של "זהה" בהוראת סדק, מה עניין להגיד שהה הסדק מימיין ומשמייל (ללא: מימיין לשמייל)? והאם לא היה נחוץ להגיד באופן זה בריבוי: כי היו זוות מימיין ומשמייל? ואם המשפט איננו בא לא לכאן. איך נשמע קוֹל איש קורא את רעו, כי אז דיבר להגיד שהה סדק (אחד) דרך דרכו עבר הקוֹל. ואיך נולד דוקא סדק מימיין ומשמייל ולא באמצעותו? ובנוגע להמשך "ובאים הנקבה": כלום היה כאן "יום" מיוחד לנקבה? הלא כל הימים, שטיפלו בעבודה, היו ימי נקבה. אפשר היה להגיד ביום תם הנקבה" אבל לא "ביום הנקבה".

והנה נוספַ על כל הקשיים האלה, שלא שמו עליהם לב כראוי, הכתיב המוזר של המלה "יום". המלה הזאת כתובה ב"ז" בכל השפות, בעברית, בארמית, בערבית ובחבשית; וגם באקדית מורה הכתיב טעם על "ז" מקורית זו. וכעת מראה גם כתובות 20 מלכיש (שורה 1), שנמצאה בשנת 1938, בתוך תאריך את הכתיב המלא: ביו[נס]¹; וכתוות השלויח כותבת את המלה "המוחזא", המכילה "ז" כזאת, ואפילו "בעוד" מלא. מכאן שאין כאן המלה "יום" אלא המלה "זם"; קריא: "זם". ימין. ומשמעאל. ובאים. תבקבה. הכו. החצבם. אש לקרת. רעו. גרזן על גרזון". הרוי המלה "ים" איננה מצינית בלשון המקרא את הים הגדוֹל לבד, כי אם אפילו כלֵי המשמש בית קיבול לאסוף הימים; השוה המקומות הידועים על "ים" הנחתת" (מלכ"ב כ"ה, י"ג; ירמ' נ"ב, י"ז; דבריה"א י"ח, ח'), הנקרא גם "ים" בלבד (מלכ"א ז', כ"ג וכו'; ירמ' כ"ג, י"ט; נ"ב, כ"א). וכן נשתה עבדות החזיבה גם בצדדים, מימיין ומשמייל, וביחוד באמצעותו, במקומות שהיכינו בתוך הסלע ים, בית קיבול למים. אמנם ספק הוא אם הכוונה ב"ים" זה לברכה, שאינה אלא בסוף התעללה, או, מה שנראה יותר, לעצם אפיק הימים שבתוך הנקבה עצמה. הרוי גם בהוראת "נהר" משמשת המלה "ים" בכמה מקומות במקרא (ישעה י"ט, ה'; ירמיה נ"א, ל"ז וועוד).

ונדרמה לי שגם את פירוש המלים "כִּי הִתְהַנֵּן זֶה בָּצָר" צריך לבקש בקשר עם המשך, ולא כמשפט נימוק למשמעות הקוֹל הקורא. הלא "ash" במשפט הקודם משמש במקום "אנשים" בריבוי: קוֹל החוצבים הנשמע מצד זה אל צד

¹) גם כתובות חדשות אלו שנמצאו בשנת 1938 תכללה בספרי העברי "תעודות לכיש" העומד לצאת לאור בספריית "הספרייה לידענות ארץ ישראל" של החברה העברית לחירות א"י ועתיקותיה. אין לערבות את הריבוי "זם", הבני על פי משקל אחר כמו "עיר - ערים, גן - גנים", על פי האנלוגיה של השלמים "בגדים, מלבינים".

זה, ואחר כך, במשפט בפני עצמו, מתאר הכתוב את אופן העובדה. אמנם, אי-אפשר — למשל — לקרוא במקום "זדה" "זירה", כיו"ן "מסגרת" סביר לטע מימיין ומשמאלי; ר"ו-ד" נבדלות יפה בכתובות זו. אבל בכל זאת יש אולי לראות במליה זו מונח פינני, אשר משומש יהודו למקצוע החזיבה אינו נזכר במקרא, ולא מלה המצינית פרצה או סדק, שכן למשל זה נתיחדו כמה מלים הידועות לנו. ואולי תוכל לבדוק המקומ על ידי מומחים לכון לבדוק את הוראת המונח.

לפי זה עליינו לקרוא את הכתובת ולחקק פסוקים בקרוב באופן זה⁽²⁾:

1. [תמה⁽³⁾ הנקבת. / זהה. היה. דבר. הנקבת. / ועוד [...] אמה. לנגע.]

2. גrown. אש. אל. רעו. ובعود. שלש. אמרת. להנק[ב]. נשמע[ע]. קל. אש. ק

3. רא. אל. רעו. / כי. היה. זדה. בצר. / מימן. ומשם[אל. ובין]

4. הנקבת. הכו. החצם. אש. לקרת. רעו. גrown. ע. [ג[רונ. / וילכו[.]]]

5. המים. מן. המוצא. אל. הברכה. במאדים. ואלף. אמה. ומ[א].

6. ת. אמה. היה. גבה. הצר. ע. ראש. החצב[ם].

II

בלוח גור⁽⁴⁾ גורמות הצורות המסתימות ב"ו" ("ירחו" ועוד) לקשים ידועים. האחרונים שטיפלו בכתובת, נאלצו לראות בצורות אלו את המספר הוגי בסמיכות: "ירחו אסף" למשל בהוראת "שנוי ירחאי אסיף"⁽⁵⁾, וכדומה. פירוש זה אינו בא בחשבון. לא זו בלבד, שאין צורה כזו בעברית (ולא בארמית הקרויה), כי אם דעה זו מכירה לקרוא גם בשורה 5 "ירח קוצר וכו'" במקום הקרויה. כי אם דעה זו מכירה לקרוא גם בשורה 5 "ירח קוצר וכו'" הוא "ירח קצרו כל", ובشום אופן אין לקבץ צורה כזו של חדש. "קצר" הוא

(2) המחלמת משפט חדש ציינתי בקו זקור לפניה.

(3) או: תמה.

(4) 1. ירחו אסף / ירחו ז

2. רע / ירחו לקש

3. ירח עצדר פשת

4. ירת קוצר שערם

5. ירת קצרו כל

6. ירחו זמר

7. ירת קצ

(5) אגב: "אסיף" שבמקרה אין "קצר או בצר" אלא "באסוף מגניך ומיקבך" הביתה,

כלומר אסיפת כל הדברים, שנשארו בחוין, תחת גג הבית לבלי יווקו ביוםות הגשמי, שהתחלתו,

הרשמית היא "הג האסיף", הג הסוכות.

בשורה 5 כמו בשורה 4 ("ירח קצר שערים") שם עצם ולא מקור, כמשמעותו "אסף, לקס, עצה, זמר" שבЛОוח. ולא עוד אלא: בכל אין בלשון המקרא מספר זוגי נסמן בהוראת שניים דוקא. במקום זה אומרים: שני ירחי אסף. אמנם אם נחשוב את הצורה "ירחו" לשני חדשים, עליה מספר החדשים שנים עשר, המתאים לשנה שלמה; אבל מילא אין כאן לוח שלם לשנה שלמה. הנה למשל "הומר"; זמן הזמיר (לפי דעתך זמן גדיית הזמורות, כי כן מתאר הכתוב את הפריחה בטבע בראשית התהדרות הטבע) הוא לפי כל תיאור הפסוקים בשיר השירים בעונת האביב; והנה בלוח גור נזכר הזמיר אחרי קציר השועורים וקציר הכל! והיתכן בכלל שבלוח שלם יפקד מקומו של הבציר? גם אם נעלים עין מן מסיק הזיתים, שגם הוא מהווה פעולה חשובה מאד בשנת האיכר, הרי חריש ובציר הם יסודות השנה ולא יוכלו להמחק מתוך הלוח. במקום ליחד למשל שני חדשים ל"זרע" היה הכותב מבדייל ממי לא בין "חריש וזרע" לו הייתה כאן כוונה לרשום את כל החדשיה השנה, וכן היה מכניס את הבציר במקומו המתאים. אין אפוא לפניו אלא רשימה מקרית במקצת, שכותב אותה אולי איך לשם צורך ידוע; אולי לשם סידור תשלים שחלו רק בחדים ידועים⁶).

ואשר לשימוש הצורה "ירחו, קצרו" על יד הצורה בלוי זו, אין דרך אחרת לא לבאר אותה על פי שימושה אותה הצורה במקרא. בלשון המקרא משמשות הצורות "חיתו עיר, מעינו מים" במשמעות עצם כללים כשריד של לשון קדומה, ועל כן באות צורות אלו ביחד בפיוט. לשון הפוט איננה משתמשת בדרך כלל בה"א הידיעה, וכבר העירו על כך שהצורה הקדומה "חיתו עיר" בא במקום הצורה עם סימן הידיעה. "חיתו עיר=הית העיר"; והוא אולי לכך שבחשו שכאן צורת ידוע (determination) עתיקה, הקрова אל שימוש הסטאטוס אַמְפָטִיקָס הארמי (מלכא). אמנם אין כאן אלא צורה עתיקה בלבד, שקיבלה בדרך ההפתחות את הוראת ה"א הידיעה.

מלבד דוגמאות אלו באה אותה הצורה רק בתוך הצירוף "בנו בעור" בדבר כ"ג, י"ח; כ"ד, ג'. ט"ו, אבל שם היא לא צורה עברית ממש אלא אחת הצורות המציינות את לשון בני הקדם (בלעם ובלק מלך מואב). כפי שהראיתי במקומות אחרים, נותן המקרא בפי בני הקדם צורות מיוחדות לשלונותם הם (איוב ורעים, אגור בן יקה, בלעם, בני ערב בישעיו כ"א) כדי לציין אותם כבני חוץ לארץ. כך אומרים למשל גם בני השבטים הערביים בישעיה כ"א, י"א—י"ד: "אתא, תעווין בעיו, אתיו, התיו מים", במקום הצורות

(6) על זאת יורה אולי השם הפרטוי (?) "פניהם[ו]" מעבר לכתובות.

העבריות: "בא, תבקשו בקש, באו, הביאו"; ובין המלים האלה גם "בלחמו
קדמו נודד" במקומות: "בלחם". ועל כן אין כינוי השם הארמי "בגנו" בשום מקום
אחר במקרא.

בעברית המקראית נשארה אפוא הצורה "חיתו יער, מעינו מים" רק
בהוראת ה"א הידיעה = "חיתה העיר, מעין המים". ואם נשווה כתעת את הדוגמאות
הברורות שלוח גזר, נמצא מצד אחד: "ירחו אסף, ירחו זרע, ירחו לחש,
ירח קצרו כל, ירחו זמר", ובכל מקום אפשר להגדיר במקומות זה: "ירח האסף,
ירח הזרע, ירח הלחש, ירח קצэр הכל, ירח הזמר". אבל לעומת זאת זה: "ירח עצד
פשט, ירח קצרו כל, ירח קצר שערם" במקומות שאידי-אפשר להגדיר "ירח הקציר
שעורם, העצד פשת" וכדומה.

ואשר לשורה האחרונה "ירח קצ", שרגילים להבין אותו כ"ירח קיז",
ברור שאין זה סוף הכתובות. מתחת לאות "צ" עצמה נראה עוד שריד של אות,
וכבר הבינו אחרים את דעתם שהכתובה לא נגמרה בכם; ודוקא הצורה "ירח"
בניגוד ל-"ירחו" בכל המקרים האחרים, שבهم מלה זו באיה לפני מלה אחת
לבד, מאשרת את הדעה הזאת.

III

בלתי מספיקים הם ניסיונות החוקרים לקרווא ולבהיר את הכתובה שעז
גביה החרס שנמצא בשנת 1924 בחפירות העופל. לкриיאתי, אשר תוכאותיה
ניתנות כאן, השתמשתי בצלום שנעשה בשנת 1937 בבית הנכות המשלה
בירושלים בידי מר שוייג על פי בקשו של ג'. ג. סטארקי המנוח, אשר
מידו קיבלו צילום זה עולחה בהרבה על הצלומים שפורסמו במקומות אחרים,
למשל בספרו של דריינגר על הכתובות העתיקות. גם הציורים
הנימננים שם בשם חוקרים אחרים אינם מדוייקים.

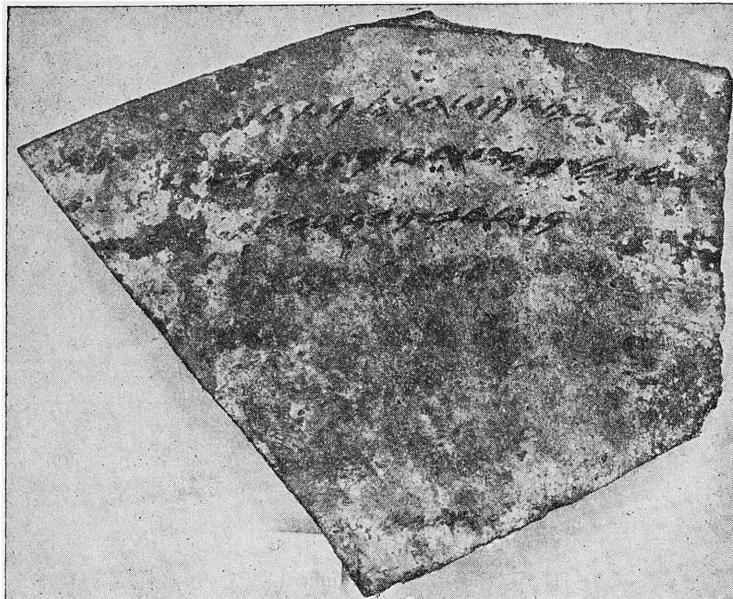
בשורה הראשונה קראו עד כה (ראה דריינגר בכל הנוגע לפרטים):

חזקיהו בן קרא התבשֵי בק-יהו.

מה שכתוב באמת הוא:

יח[ן]קיהו בן קראה. בשענש — בקיהו

ביחוד ברורה ה"ו" בשם "קראה", וכן האות "ש" (גא "ת"), הרי גם
מיין וגם ממש מאל קווים נוספים על יד ה"ת" המודומה) אחרי "ב". כמו כן אין
האות הباء "ל"; ה"ל" היא אחת מתרומות מעל ליתר האותיות בכו זקופה;
וכאן אותן נמכה שאיננה מגיעה אפילו לגובה ה"ה" שלפניה. על פי צורת
האות היה אפשר להחשב על "ד", אבל באמת אינה אלא "ע": השווה את ה"ע"
הכתובה ממש כך במלה "בעמק" בשורה 3.

ציור ב'. חרס העופל.

ברור למדи, שיש לחלק את האותיות למלים כפי שצוין למעלה, וכך כפי הקריאה "...קרא הבתלשי"; דבר זה יוצא בהחלט מהשוווא שתי השורות הבאות: "פלוני בן פלוני בעמק..."; גם כאן על פי אותו הטופס "פלוני בן פלוני ב...". מכאן יוצא שהביטוי "בעמך" מחייב אל "בעמך" שבשורה 3, ואולי גם בשורה 2. אמנם אין לדעת אם לפניו שם מקום, הפתוח ב"בעמך", או מלא כליה כמו "בעמך", המRSAה שלמה על ידי שם פרטיו. אבל אין בעברית הרגילה מלאה המתאימה בהוראתה (בעש, שעש, וכדומה). ובעצם תליי הכל בכך אם החרס שלו מצד שמאל או לא. במקרה הראשון שיקח השם "בקיהו" עוד לתואר המקום אשר בו נמצא האיש הנזכר בראשית השורה. במקרה השני הכתובת לראות ב"בקיהו" שם איש חדש שגם עליו היה מסופר בהמשך הכתובת שהוא במקום פלוני. לא צערנו אין להזכיר גם בשורות הבאות, אם נמשכה השורה באמצעות חדים או לא. אבל על כל פנים נראה אפשרות זו ביותר, ועל כן יש להעדרף את הדעה ש"בעמך..." הוא שם מקום, אמנם כפי הנראה מתוך המשך שם מקום בתחום ירושלים. אולי אפשר לחשוב גם על האפשרות, שם המקום ניתן בקיצורים, למשל "שבועת" במקום "שער האשפות"; הרי דוקא שער (א)שפות הוא הקרוב ביותר למקום התגלות הכתובת, העופל בירושלים.

את השם שבתחלת השורה יש לנראה לחשלים "יזוקיהו", אבל גם "יזקיהו" אינו מן הנמנע. השם הפרטיאן קרויה, שהוא חדש לוגמרי, מתחבר

כנראה כשם הצמח, הדְּלַעַת (Flaschenkürbis), הרגיל בצורה "קרוייה" בתלמוד⁽⁷⁾.

בשורה השנייה ברור השם "אהיה בן הש רק", (לא "הצדק". *לצורת ה"צ"* ראה להלן). את השם השני אפשר לבלט: *הש רק*, כשם ענף הגפן, אבל גם השילך על פי צבע השעוות, כמו הצעוב. בהמשך אפשר לקבל את הקרייה "בעמק... אע"פ שלוש האותיות יחד שונות מזרותן בשורה 3, אולי רק מפני טישוטו שנ בחרס. שם העמק הוא, כנראה, אותו השם כמו בשורה 3. ראה מיד.

בשורה 3 אין לקרוין מן השם הראשון אלא "יהו" בלבד. מה שנראה לפני כן כשרידיאות, אין בו ברובו אלא ליקוי על גבי החרס. על כל פנים אין יסוד לקרייה "צפניהו". שם האב אינו (בן) "קרוי". מה שנקרה כאות רביעית, אינו אלא חלק של האות השלישית. שהיא אמנם אינה "ז" אלא "צ", הנראית בירמיה מ"ו, כ'; השווה השם הפרטני "חגב" המופיע גם בחרס ל'כיש', 1, 3, והרבה כאלה. איש זה "...יהו בן קריין" הוא "בעמק יהוש...". כנראה עליינו להשלים: "בעמק יהושפט", ועל פי זה עליינו לקרוין כך גם בשורה השנייה. הרי עמק יהושפט הוא כפי האונומסטיקה בקרבת העופל אשר שם נמצא הכתובת. על ידי כך מתברר לנו גם כן שאין לראות את שם העמק ביוואל ד', ב', י"ב כשם סמלי בלבד, אלא כשם היסטורי מלחפני חורבן הבית הראשון. כמו כן יש כאן שם מועדף מפורש אשר רק אחוריו נכתבת הכתובת שעל החרס. אמנם גם מפני טעמים אחרים לא הייתה אפשרות לחקדים את הכתובת. — בשורות הבאות אין לסמוך אלא אותיות בודדות.

ברור כתעת שהכתובת לא נתנה שמות בני אדם בלבד, אלא בעיקר קביעה מקומות מסוימים לאנשיים שונים. אין זאת רשימה לשם ידיעת מושבים אלא כנראה רשימה על חלוקת מקומות לאנשיים ידועים, אולי לזכרי הגנה במלחמה.

(7) לשמות צמחים כשמות בני אדם בעברית ובארמית השווה ביחד את מאמרו של

א. הרואובני, לשונו כרך ב', עי' 41 ואילך.

(8) השווה ביחד את חarsi שומרון.